

FAVQULOTDA VAZIYATLARDA PSXOLOGIK YORDAMN ING MAZMUNI

Abduvohidov Mirjalol O'ktamjon o'g'ili

Guliston davlat universiteti psixologiya

yo'nalishi 64-21 guruh talabasi

Barchamizga ma'lumki, o'tgan XX asr davomida yirik, tabiiy hamda texnogen tusdagi favqulodda vaziyatlar sodir bo'lgan. Shunga qaramasdan, ilm-fanda ekstremal inqiroz va favqulodda holatlarni to'liq qamrab oladigan tushuncha hanuzgacha kiritilmagan. Bunday keskin va kutilmagan holatlarda, vaziyatga nafaqat ob'yektiv baho berish, balki insonlarni bunday holatni tushunib yetishlari, anglashlari va ularning hulq-atvori nazarda tutilishi darkor. Insonlar, favqulodda vaziyatga to'g'ridan-to'g'ri guvoh, sababchi yoki jabrlanuvchi sifatida bu kabi holatlarga uzviy bog'liq bo'ladi. Aynan shu sababli, odamlarning keskin holatlarga tushishiga javoban, ularda psixologik kechinmalarni yuz berishini inobatga olish zurrur.

Respublikada og'ir ijtimoiy ahvolda qolgan, shu jumladan jismoniy, axloqiy yoki mulkiy zarar yetkazish natijasida sodir etilgan huquqbuzarliklar tufayli jabr ko'rgan shaxslarga ko'maklashish va har tomonlama yordam ko'rsatish bo'yicha infratuzilmani yaratish alohida ahamiyatga ega. Shu bilan birga, amaliyotda fuqarolarning, eng avvalo, yordamga muhtoj xotin-qizlarning huquqlarini qo'shimcha ravishda ta'minlash, davlat organlarining fuqarolik jamiyati institutlari bilan amaliy munosabatlarini kuchaytirish, mazkur masalalarda jamoatchilik nazorati joriy etilishini davom ettirish yuzasidan kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlar ko'rishni talab qiladigan ayrim muammolar va kamchiliklar saqlanib qolmoqda. Ijtimoiy rehabilitatsiya qilish va moslashtirish, oilaviy-maishiy zo'rlik ishlatishning oldini olish tizimini tubdan takomillashtirish hozirgi kunning dolzarb maqsadlaridan biri.

Psixologik yordam ko'rsatishning asosiy vazifasi ekstremal vaziyatlar oqibatida negativ holatlarning oldini olish, yangi sharoitga moslashuv jarayonini anglash, shaxsning adaptiv va kompensator resurslarini aktivlashtirish kabi ishlarni amalga oshiradi. Jabrlanuvchilarga samarali psixologik yordam ko'rsatish natijasi bu – ekstremal, noodatiy vaziyatlarda insonning ruhiy holatini normallashtirishdir.

Favqulodda vaziyatlar - bu ma'lum bir hududda, xavfli vaziyat, falokat, tabiiy yoki boshqa falokat natijasida vujudga kelgan, sog'likka yoki atrof -muhitga zarar yetkazilishi, jiddiy moddiy yo'qotishlar va odamlarning yashash sharoitlarining buzilishiga olib kelishi mumkin bo'lgan vaziyat.

O'zbekiston Respublikasi favqulodda vaziyatlar vazirligi tizimida 2014 yilda "Ruhiiy ko'mak berish bo'limi" tashkil etildi. Favqulodda vaziyatlarda insonlarga ruhiy yordam ko'rsatish mazkur bo'limning asosiy vazifalaridan biri deb belgilangan. Bo'lim hali yosh bo'lishiga qaramasdan, uning xodimlari favqulodda vaziyatlarda ishtirok etib, ruhiy zo'riqishga tushib qolgan jabrlanuvchilarga hamda qutqaruvchilarga yordam ko'rsatdilar.

Jumladan, qutqaruvchilar bilan individual suhbat va konsultatsiya o'tkazilib borildi. Qolaversa, qutqaruvchilar faoliyatida ruhiy emotsional zo'riqishlarning oldini olish hamda ularni turli kutilmagan hodisalarga tayyor turishlari uchun ruhiy ko'mak berish bo'limi psixologlari tomonidan trening hamda relaksatsiya seans-mashg'ulotlari o'tkazilib borildi. Ish jarayonida turli psixokorreksion va terapevtik metodlardan foydalanildi. Ushbu faoliyatning negizida asosan stress holatlarning oldini olish birinchi o'rinda turadi. Bo'lim mutaxassislari qutqaruvchilarning murakkab sharoitli faoliyatida nostandart holatlarga ruhiy jihatdan tayyor turishlarini ta'minlashga harakat qildilar.

Favqulodda vaziyat - odamlar qurbon bo'lishiga, ularning sog'lig'i yoki atrof tabiiy muhitga zarar yetishiga, jiddiy moddiy talafotlar keltirib chiqarishga hamda odamlarning hayot faoliyati sharoiti izdan chiqishiga olib kelishi mumkin bo'lgan yoki olib kelgan avariya, halokat, xavfli tabiiy hodisa, tabiiy yoki boshqa ofat natijasida muayyan hududda yuzaga kelgan holat.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Texnogen, tabiiy va ekologik tUSDagi favqulodda vaziyatlarning tasnifi to'g'risida" 455-sonli qaroriga (1998 yil 27 oktyabr) asosan favqulodda vaziyatlar ularning:

1. Vujudga kelish sabablariga (manbalariga) ko'ra

☐Texnogen

☐Tabiiy

☐Ekologik tUSDagi favqulodda vaziyatlarga bo'linadi

2. Ushbu vaziyatlarda zarar ko'rgan odamlar soniga, moddiy zararlar miqdoriga va ko'lamlariga (hududlar chegaralariga) qarab

☐Lokal

☐Mahalliy

☐Respublika

☐Transchegara turlariga bo'linadi.

Lokal favqulodda vaziyatga 10 dan ortiq bo'lmagan odam jabrlangan, yoxud 100 dan ortiq bo'lmagan odamning hayot faoliyati sharoitlari buzilgan, yoxud moddiy zarar FV paydo bo'lgan kunda eng kam oylik ish haqi miqdorining 1 ming baravaridan ortiq bo'lmagan hamda FV zonasi ishlab chiqarish ob'yekti yoki ijtimoiy maqsadli ob'yekt hududi tashqarisiga chiqmaydigan FV tegishli bo'ladi. Mahalliy favqulodda vaziyatga 10 dan ortiq, biroq 500 dan ko'p bo'lmagan odam jabrlangan, yoxud 100 dan ortiq, biroq 500 dan ko'p bo'lmagan odamning hayot faoliyati sharoitlari buzilgan, yoxud moddiy zarar eng kam oylik ish haqi miqdorining 1 ming baravaridan ortiqni, biroq 0,5 million baravaridan ko'p bo'lmagan hamda FV zonasi aholi punkti, shahar, tuman, viloyat tashqarisiga chiqmaydigan FV tegishli bo'ladi. Respublika favqulodda vaziyatiga 500 dan ortiq odam jabrlangan, yoxud 500 dan ortiq odamning hayot faoliyati sharoitlari buzilgan, yoxud moddiy zarar eng kam oylik ish haqi miqdorining 0,5 million baravaridan ortiq bo'lgan hamda FV zonasi viloyat tashqarisiga chiqadigan FV tegishli bo'ladi. Transchegara favqulodda vaziyatga oqibatlarini

mamlakat tashqarisiga chiqadigan, yoxud favqulodda vaziyat chet elda yuz bergan va O'zbekiston hududiga daxl qiladigan FV tegishli bo'ladi.

I. Texnologiya tushqaridagi favqulodda vaziyatlarga

1. Transport avariylari va halokatlari:

☒ ekipaj a'zolari va yo'lovchilarning o'limiga, havo kemalarining to'liq parchalanishiga yoki qattiq shikastlanishiga hamda qidiruv va avariya-qidiruv ishlarini talab qiladigan aviahalokatlari; ☒ yong'inga, portlashga, harakatlanuvchi tarkibning buzilishiga sabab bo'lgan va temiryo'l xodimlarining, halokat hududidagi temiryo'l platformalarida, vokzallar binolarida va shahar imoratlarida bo'lgan odamlar

o'limiga, shuningdek tashilayotgan kuchli ta'sir ko'rsatuvchi zaharli modda (KTKZM)lar bilan halokat joyiga tutash hududning zaharlanishiga olib kelgan temiryo'l transportidagi halokatlari va avariylar (ag'darilishlar);

☒ portlashlarga, yong'inlarga, transport vositalarining parchalanishiga, tashilayotgan KTKZMlarning zararli xossalari namoyon bo'lishiga va odamlar o'limi (jarohatlanishi, zaharlanishi)ga sabab bo'ladigan avtomobil transportining halokati va avariylari, shu jumladan, yo'l-transport hodisalari;

☒ odamlarning o'limiga, shikastlanishiga va zaharlanishiga, metropoliten poyezdlari parchalanishiga olib kelgan metropoliten bekatlaridagi va tunellaridagi halokatlari, avariylar, yong'inlar;

☒ gaz, neft va neft mahsulotlarining (avariya holatida) otilib chiqishiga, ochiq neft va gaz favvolarining yonib ketishiga sabab bo'ladigan magistral quvurlardagi avariylar kiradi.

2. Kimyoviy xavfli ob'yektlardagi avariylar:

☒ atrof-tabiiy muhitga kuchli ta'sir qiluvchi zaharli moddalarning (avariya holatida) otilib chiqishiga va shikastlovchi omillarning odamlar, hayvonlar va o'simliklarning ko'plab shikastlanishiga olib kelishi mumkin bo'lgan yoki olib kelgan darajada, yo'l qo'yiladigan chegaraviy konsentratsiyalardan ancha ortiq miqdorda sanitariya-himoya hududidan chetga chiqishiga sabab bo'ladigan kimyoviy xavfli ob'yektlardagi avariylar, yong'in va portlashlar.

3. Yong'in-portlash xavfi mavjud bo'lgan ob'yektlardagi avariylar: texnologik jarayonda portlaydigan, oson yonib ketadigan hamda boshqa yong'in uchun xavfli moddalar va materiallar ishlatiladigan yoki saqlanadigan ob'yektlardagi, odamlarning mexanik va termik shikastlanishlariga, zaharlanishiga va o'limiga, asosiy ishlab chiqarish fondlarining nobud bo'lishiga, favqulodda vaziyatlar hududlarida ishlab chiqarish siklining va odamlar hayot faoliyatining buzilishiga olib keladigan

avariylar, yong'inlar va portlashlar;

☒ odamlarning shikastlanishiga, zaharlanishiga va o'limiga olib kelgan hamda qidirish-qutqarish ishlarini o'tkazishni, nafas olish organlarini muhofaza qilishning maxsus anjomlarini va vositalarini qo'llanishni talab qiluvchi ko'mir shaxtalaridagi va kon-ruda sanoatidagi gaz va chang portlashi bilan bog'liq avariylar, yong'inlar va jinslar qo'porilishi.